

POLITICILE ACCESULUI DESCHIS ÎN ȚĂRILE ÎN TRANZIȚIE

dr., conf. univ. NELLY ȚURCAN

Catedra Biblioteconomie și Asistență Informațională, USM

Studiul prezintă analiza procesului de realizare și promovare a Accesului Deschis la literatura științifică relevantă în ultimul deceniu. Pentru a asigura Accesul Deschis în măsură egală sunt susținute două strategii complementare: autoarhivarea (Calea Verde) și revistele pe baza accesului deschis (Calea de Aur).

The study presents analysis of the process of developing and promoting Open Access to relevant scientific literature in the last decade. To ensure equally Open Access are supported two complementary strategies: self-archiving (Green Road) and open access journals (Golden Road).

Pentru a favoriza dezvoltarea cunoștințelor, savanții au nevoie de acces la literatura științifică relevantă. Această literatură, din ce în ce mai mult, capătă un caracter interdisciplinar, se scumpește la nivel național și global, iar digitalizarea, precum și tehnologiile moderne, impun restricții de licență. Acest proces, de asemenea, este în plină evoluție.

Savanții, chiar și din cele mai bogate universități din lume, întâmpină dificultăți în accesul la literatura de specialitate. Ce măsuri pot fi întreprinse? Mișcarea privind Accesul Deschis (*Open Access – OA*) ar putea oferi un răspuns la această întrebare. Mulți dintre susținătorii acestei inițiative sunt interesați de transformarea sistemului de comunicare științifică, astfel încât acesta să poată funcționa în mod eficient într-un mediu în plină ascensiune tehnologică.

Accesul Deschis (AD) este un fenomen relativ recent, aplicat în comunicarea academică și științifică. Noțiunea a luat naștere de la convingerile filozofice că cercetările academice și cele finanțate din banii publici ar trebui să fie accesibile rapid și gratuit, în special o dată cu răspândirea TIC și a Internetului. În anii 1990 criza din biblioteci din motive de finanțare insuficientă a atras atenția asupra unui model nou de publicare, care ar oferi o alternativă pentru abonarea la revistele scumpe. Această inițiativă a motivat și sponsorii care finanțau cercetările să fie interesați de accesibilitatea informației despre cercetările pe care ei le finanțează.

În ultimii ani OA a fost acceptat ca un obiectiv important în realizarea accesului deschis la informația științifică de către instituțiile, organismele de

finanțare și de cercetare, biblioteci și de unii editori. Cu regret, oamenii de știință nu sunt atât de flexibili în realizarea și susținerea OA. Atunci însă când savanții înțeleg obiectivele Accesului Deschis, ei înșiși beneficiază de el cel mai mult [1]. Cu toate acestea, savanții acționează lent cu privire la realizarea accesului deschis la informația științifică. Este indubitabil faptul că inițiativa Open Access este, în mare măsură, în mâinile comunității științifice. Motivele acceptării OA de către savanți au fost examinate în cercetarea lui A.Swan și S. Brown [2]. Autorii studiului au specificat mai multe motive importante de a promova rezultatele cercetărilor prin intermediul modelelor OA. Rezultatele studiului au constatat că în topul priorităților pentru accesul deschis la rezultatele cercetărilor este posibilitatea de a raporta comunității despre rezultatele științifice. Astfel comunitatea științifică ar putea avea acces la publicațiile altor cercetători. Prin aceasta savanții doresc să obțină un impact al publicațiilor și cercetărilor efectuate.

Mișcarea pentru Accesul Deschis la informația științifică este activ promovată în ultimii ani, fiind susținută de tot mai mulți participanți. Aceasta este în prezent dezbătută de către guverne, organisme de finanțare, editori și de către universități din întreaga lume. Există beneficii economice, sociale și educaționale considerabile de a face accesibile rezultatele cercetărilor, de a le pune la dispoziție fără bariere financiare, juridice și tehnice [3]. Cu toate că este necesar de a realiza mai multe acțiuni, dar este evident că accesul deschis a schimbat pentru totdeauna domeniul comunicării științifice.

Există o varietate mare de definiții a Accesului Deschis, iar conceptul despre OA este încă în evoluție. Cu toate acestea, mai multe documente-cheie, referitoare la acest subiect, în mod cumulativ ne oferă o definiție destul de bună și actuală a acestui termen. Una din definiții aparține lui Peter Suber [4]: Accesul Deschis (OA) este accesul digital, online, gratuit la literatură, fără majoritatea restricțiilor privind drepturile de autor și de acordare a licențelor.

Accesul Deschis propune modalități alternative de publicare a rezultatelor științifice. Promovarea AD s-a transformat într-o mișcare care avea la bază o filozofie, cadru legal și realizare tehnică.

O contribuție importantă în promovarea și realizarea Accesului Deschis a fost înfăptuită de Fondul Soros. În decembrie 2001 Institutul pentru o Societate Deschisă (*OSI – Open Society Institute*) a organizat la Budapesta o întâlnire a susținătorilor asigurării accesului deschis la literatura și revistele științifice. La întâlnire s-a discutat în ce măsură inițiativele existente de acces deschis la informația științifică se pot completa și în ce măsură pot fi folosite resursele OSI pentru a susține inițiativa „Accesului Deschis”. Ca rezultat al

acestei întâlniri la 14 februarie 2002 a fost aprobată **Declarației de la Budapesta cu privire la Inițiativa Accesului Deschis** (*Budapest Open Access Initiative, BOAI*) [5].

Inițiativa Accesului Deschis declară principiile de bază pentru noi oportunități de acces al oamenilor de știință la ediții electronice, asigurând recenzarea, conservarea, arhivarea publicațiilor științifice, respectarea drepturilor de autor, și în același timp un acces larg și gratuit la publicațiile autorilor. Accesul liber funcționează pe principiul că toate cheltuielile sunt acoperite de către autor sau instituția sa, iar accesul liber este oferit tuturor doritorilor, spre deosebire de modelele existente, când cheltuielile sunt suportate de către organizația care oferă acces la informație prin abonarea la periodice.

O altă declarație, la fel de semnificativă, este **Declarația de la Bethesda privind politica editorială** [6], care a fost semnată în aprilie 2003.

În această Declarație, s-a propus drept scop stimularea discuțiilor în cadrul comunității cercetătorilor din domeniul biomedicinii privind realizarea accesului deschis la literatura științifică primară. Scopul acestei Declarații prevede propunerea unor pași concreți de editare operativă și de promovare a publicațiilor pentru accesul deschis. În acest sens Declarația se adresează tuturor organizațiilor care realizează și sprijină cercetările științifice, savanților care generează rezultatele cercetărilor, editorilor care facilitează recenzarea și difuzarea rezultatelor cercetărilor, savanților, bibliotecarilor și altor persoane de care depinde accesul la aceste cunoștințe.

În acord cu spiritul Declarației Inițiativei Accesului Deschis de la Budapesta și a Declarației de la Bethesda **Declarația de la Berlin privind Accesul Deschis la Cunoștințe în domeniul Științei și Științelor Umanitare** [7], semnată în octombrie 2003, promovează Internetul ca un instrument funcțional pentru o bază a cunoștințelor științifice globale și a gândirii umane, care specifică măsuri pentru instituțiile de cercetare, agențiile fondatoare, bibliotecile, arhivele și muzeele.

În Declarația de la Berlin se menționează că diseminarea cunoștințele este realizată doar pe jumătate dacă informația nu este pe larg răspândită și nu este disponibilă societății. Noi posibilități ale diseminării cunoștințelor trebuie să fie susținute nu doar prin formele clasice, dar, de asemenea, în mod sporit prin paradigma Accesului Deschis, oferit de Internet.

Declarația de la Berlin definește Accesul Deschis ca o sursă exhaustivă de cunoștințe umane și a moștenirii culturale care a fost aprobată de comunitatea științifică. Pentru a realiza viziunea privind reprezentarea globală și accesibilă a cunoștințelor Internetul trebuie să fie viabil, interactiv și

transparent. Conținutul și instrumentele software trebuie să fie pe larg accesibile și compatibile. Spre deosebire de declarațiile anterioare, Declarația de la Berlin a fost semnată la nivel instituțional și nu de persoane fizice. Acest fapt a permis mișcării AD să obțină o validitate instituțională. Ca dovadă a acestui fapt au fost organizate câteva conferințe internaționale: la Geneva (Elveția), Southampton (Marea Britanie), Golm (Germania), Padua (Italia), Düsseldorf (Germania), Paris (Franța).

Impactul acestor manifestări se resimte prin creșterea la nivel internațional al numărului de arhive și prin interesul sporit al cercetătorilor față de autoarhivarea lucrărilor științifice și aportul repozitoriilor cu acces deschis. De asemenea, este remarcat faptul că s-au întreprins anumiți pași și la nivelul instituțiilor și organizațiilor privind aprobarea politicilor instituționale de Acces Deschis.

După aprobarea inițiativei BOAI în 2002, ea a fost susținut în mai multe țări atât la nivel de stat, cât și prin deciziile relevante ale comunităților științifice. Printre cele mai importante politici publice referitoare la OA pot fi menționate deciziile: Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) [8, 9], Comisiei Europene [10-13].

Ideea Accesului Deschis a fost susținută de mai multe asociații internaționale de cercetători, editori, bibliotecari, cum ar fi SLA (*Special Libraries Association* – Asociația Bibliotecilor Specializate), IFLA, CILIP (*Chartered Institute of Library and Information Professionals* – Institutul pentru bibliotecari și specialiști în informare), SPARC (*Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition* – Coaliția Editurilor Științifice și a Resurselor Academice), LIBER (*Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche* – Liga Bibliotecilor Științifice din Europa), eIFL (*Electronic Information for Libraries* – Informația Electronică pentru Biblioteci), EUA (*European University Association* – Asociația Universităților Europene), și altele. Programul special al eIFL promovează dezvoltarea unei rețele globale de reviste și arhive cu acces deschis [14].

Un alt potențial al mișcării privind accesul deschis este capacitatea sa de a oferi oamenilor din întreaga lume, în special în țările în curs de dezvoltare, un acces egal la cunoștințe și informații prin arhivele de autoarhivare și revistele electronice cu acces deschis. Diseminarea de cunoștințe prin revistele electronice academice este pe larg acceptată. Cu toate acestea, accesul la aceste reviste electronice nu este gratuit. Licențe, taxele de abonament sau site-uri taxate sunt necesare pentru a avea acces la publicații. Costurile tot mai mari de subscriere pentru aceste reviste a devenit o preocupare tot mai importantă pentru biblioteci și instituții de informare. Din acest motiv,

bibliotecile și instituțiile de cercetare din țările în curs de dezvoltare care au un buget limitat sunt forțate să anuleze abonamentele pentru revistele științifice. Bibliotecile universitare și instituțiile de cercetare din Republica Moldova sunt în situații similare când se reduce numărul revistelor abonate din motivul creșterii prețurilor la abonamente. În același timp se micșorează bugetul bibliotecii pentru abonare [15]. Desigur, în acest mod se limitează sau se restricționează accesul instituțiilor științifice și educaționale la informația științifică.

Convingerea frecventă este că avantajele reale ale accesului deschis la revistele de cercetare și literatură științifică vor accelera cercetare, moderniza educația, vor contribui la împărtășirea cunoștințelor între țările mai dezvoltate și cele mai sărace, țările mai puțin dezvoltate.

În ultimii ani în țările în curs de dezvoltare și în tranziție s-au întreprins mai multe acțiuni în scopul lărgirii accesului la informația științifică pentru cercetătorii din aceste țări. Astfel, au fost aprobate declarații naționale privind Accesul Deschis, cât și au fost legitimate politicile naționale de acces deschis la informația științifică.

În 2005 în cadrul Congresului mondial pe problemele informației medicale și al bibliotecilor (*World Congress of Health Information and Libraries*) a fost aprobată Declarația de la Salvador privind accesul deschis (*Salvador Declaration on Open Access*) [16]. Declarația de la Brisbane privind accesul deschis (*Brisbane Declaration on Open Access*) [17], aprobată în septembrie 2008 la conferința Accesul Deschis și Cercetarea (*Open Access and Research Conference*) promovează câteva politici practice de susținere în Australia a Declarațiilor de la Budapesta, Bethesda și Berlin. Profesorul Arthur Sale de la Universitatea Tasmania (Australia) susține că Declarația de la Brisbane este în stare să pună în aplicare într-un an politica Accesului Deschis pe teritoriul Australiei și, în același timp, poate servi drept model pentru alte țări privind promovarea accesului deschis [18].

Politicile unor state CSI privind accesul deschis la cunoștințe științifice și patrimoniul cultural au fost conformate prin Declarația de la Belgorod (*Belgorod Declaration on open access to scientific knowledge and cultural heritage*) [19] care a fost semnată la 30 ianuarie 2008 de 10 rectori ai universităților din Belarus, Federația Rusă și Ucraina. Obiective Declarației constau în promovarea dezvoltării treptate a accesului public on-line la cunoștințe științifice și a patrimoniului cultural, acumulate și în mod constant generate de universitățile din Comunitatea Statelor Independente, stabilirea în mod consecvent a măsurilor de susținere a accesului liber. În scopul punerii în aplicare a accesului global și deschis la cunoștințe, viitorul Web trebuie să

fie durabil, interactiv și transparent, precum și conținutul și instrumentele software trebuie să fie compatibile și disponibile în mod liber.

În iunie 2009 a avut loc un eveniment destul de important pentru Ucraina, a fost aprobată Declarația de la Olvia a Universităților, semnată de 26 rectorilor ai universităților din Ucraina (Yalta, Crimeea, Ucraina, 12 iunie, 2009). În Declarația sunt stabilite următoarele poziții [20]:

- libertatea academică include accesul liber la informație, inclusiv accesul liber la informația științifică prin dezvoltarea în universități de arhive deschise și reviste electronice cu acces deschis, precum și posibilitatea de a comunica liber cu colegii, în orice parte a lumii;
- accesul liber la informație este o parte importantă a cercetării în lumea globalizată de astăzi, o cheie pentru dezvoltarea în continuare a științei, educației și societății, și integrarea Ucrainei în comunitatea academică mondială.

Pentru a practica accesul liber în cadrul Universităților și instituțiilor de cercetare ar trebui să fie:

- dezvoltate politicile și strategiile instituționale privind accesul deschis (liber și nelimitat la textul integral peer-review al revizuitelor cercetărilor), asigurat accesul la căutarea și utilizarea operelor menționate mai sus de către orice utilizatori al Internetului pentru a crește impactul științific, social și economic al cercetării;
- lansate și dezvoltate arhivele instituționale deschise și revistele electronice cu acces deschis;
- încurajată utilizarea deschisă de aceste informații pentru cercetare și educație.

O serie de ateliere de lucru naționale și regionale, sponsorizate de Open Society Institute (OSI) și organizate de Fundația Informația Electronică pentru Biblioteci (eIFL.net), au contribuit la crearea grupurilor de lucru pentru Accesul Deschis, precum și redactarea recomandărilor naționale privind OA. Cu sprijinul eIFL.net, IFLA, EBLIDA (*European Bureau of Library, Information and Documentation Associations*), Consorțiul eIFL Direct Moldova, în Republica Moldova au fost organizate mai multe acțiuni în scopul promovării ideilor Accesului Deschis: Seminarul internațional „*Acces deschis (Open Access): explorarea comunicării științifice*” (23-24 iunie, 2008); conferința internațională „*Copyright: Enabling Access or Creating Roadblocks for Libraries?*” (13-14 noiembrie, 2008); seminarul internațional „*Dreptul de autor și libertatea accesului la informație în*

biblioteci” (3-4 decembrie, 2009). Cu prilejul marcării Săptămânii Accesului Deschis (19-23 octombrie, 2009), Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării a USM, Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova, Consorțiul eIFL Direct Moldova au organizat masa rotundă „*Accesul Deschis în Republica Moldova*” (14 octombrie 2009), în cadrul căreia s-a propus pentru discuție proiectul *Declarației Asociației Bibliotecarilor din Republica Moldova privind Accesul Deschis la informație* [21]. Acest document a fost aprobat la 16 octombrie 2009 la Conferința Anuală a Asociației Bibliotecarilor din Republica Moldova. În spiritul Declarației de la Budapesta privind Inițiativa Accesului Deschis, Declarației de la Berlin privind Accesul Deschis la Cunoștințe în domeniul Științei și Științelor Umanitare, semnatarii Declarației recunosc importanța strategică a Accesului Deschis la informație și au semnat acest document în scopul promovării Accesului Deschis pentru diseminarea cunoștințelor științifice globale și a creativității umane și pentru determinarea măsurilor care trebuie întreprinse de către instituțiile de cercetare, universitățile și bibliotecile din Republica Moldova.

Atelierul de lucru „*Electronic Publishing and Open Access*” (*Bangalore, 26 noiembrie, 2006*) convocat de către Institutul Indian de Științe, Academia de Științe din India și Fundația de Cercetare MS Swaminathan a remarcat lipsa transparenței activității de cercetare a țărilor în curs de dezvoltare în cadrul mediului internațional pentru știință și a propus o *Politică Națională Model a Accesului Deschis (National Open Access Policy for Developing Countries)* [22] pentru țările în curs de dezvoltare.

Este de remarcat că profesorul indian în știință informații, Subbiah Arunachalam care este unul dintre cei mai activi susținători ai accesului deschis, pledează pentru mișcarea privind accesul deschis în țările în tranziție și în curs de dezvoltare. Deși el crede că există o problemă comună pentru cercetători din aceste țări, în special pentru India, Brazilia și Africa, lipsa de resurse, el afirmă că, cel mai important element care marginalizează cercetătorii este accesul la informații [23].

După aprobarea declarațiilor internaționale, cât și a celor naționale, s-a manifestat o creștere a acțiunilor legislative în mai multe țări în tranziție pentru legiferarea Accesului Deschis la informația științifică.

La 23 mai 2007 Parlamentul Braziliei a examinat Legea referitoare la difuzarea rezultatelor cercetărilor științifice, primul articol al căreia stipulează că toate universitățile și instituțiile de cercetare științifică trebuie să organizeze arhive instituționale de AD, în care vor fi depozitate rezultatele cercetărilor.

Comisia Națională pentru Cunoștințe (*National Knowledge Commission*) din India a cerut ca toate articolele științifice, editate de savanții indieni și realizate din banii publici, să fie arhivate într-un format OA standardizat și plasate în acces deschis pe web site-uri personale. Iar după constituirea portalului academic național de acces deschis aceste publicații științifice trebuie să fie plasate suplimentar în această arhivă.

Ministerul Științei și Tehnologiilor din China a adoptat politica Accesului Deschis pentru rezultatele cercetărilor științifice, iar universitățile din Hong Kong au lansat politică accesului deschis pentru cercetările finanțate din banii publici.

Din ianuarie 2007 Legislația Ucrainei stipulează respectarea accesului deschis la rezultatele cercetărilor științifice finanțate din bugetul de stat [24]. O Lege similară privind Știința și Cercetarea a fost aprobată în 2009 și de Parlamentul Lituaniei. Articolul 45 al acestei Legi prevede că în scopul garantării calității, transparenței cercetărilor științifice și pentru a stimula progresul științific toate rezultatele activității științifice desfășurate din banii publici trebuie făcute publice prin intermediul Internetului sau alte mijloace [25].

În prezent numărul politicilor de Acces Deschis care aparțin diverselor grupuri și centre de cercetare, universități, asociații, agenții finanțatoare, edituri este în creștere. Finanțatorii cercetărilor științifice din ce în ce la activ încep să mandateze accesul deschis la cercetările pe care le finanțează. Politicile instituționale se elaborează în conformitate cu recomandarea Declarației de la Berlin și se înregistrează în Registrul Politicilor Arhivelor cu Acces Deschis (*ROARMAP, Registry of Open Access Repository Material Archiving Policies*). Politica instituțională de acces deschis privind autorhivarea (mandatul instituțional) se înregistrează după crearea repozitoriului și înregistrarea arhivei instituționale în Registrului Arhivelor cu Acces Deschis (*ROAR, Registry of Open Access Repositories*). Potrivit datelor ROARMAP la 5 ianuarie 2010 au fost înregistrate 178 de mandate pentru accesului liber (79 mandate instituționale, 18 mandate departamentale, 42 mandate ale Finanțatorilor și 39 de mandate pentru teze). Wellcome Trust din Marea Britanie a fost primul finanțator care a înregistrat mandatul pentru Accesul Deschis (1 octombrie 2006), aceasta condiționa ca toate copiile tuturor articolelor ale cercetărilor originale publicate într-o revistă peer-review trebuie să se depună în PubMed Central [26].

Facultatea de Arte și Științe, Facultatea de Științe ale Educației a Universității din Harvard, Școala de Drept din Harvard și Școala Guvernamentală John.F.Kennedy din Harvard au recomandat un cadru juridic

pentru politica universitară de acces deschis: în conformitate cu angajamentul de diseminare a rezultatelor cercetărilor sale, fiecare membru al facultății este obligat să depună o copie a articolelor din revistele științifice într-un repository instituțional și să acorde în mod automat Universității o licență universitară pentru a face aceste articole deschis accesibile pe Internet. În termeni juridici, permisiunea acordată de către fiecare membru al facultății este o licență de nivel mondial, neexclusivă, irevocabilă care exercită toate drepturile în conformitate cu drepturile de autor referitoare la fiecare dintre articolele științifice ale universitarilor, ea permite distribuirea în acces deschis cu condiția ca articolele nu sunt vândute în scopuri de profit [27].

Politici instituționale similare au fost aprobate și de alte universități: Universitatea din Glasgow, Universitatea Stanford, Universitatea din Geneva, Universitatea din Lund, Universitatea din Hamburg, Institutul Tehnologic din Dublin etc.

Politicile instituționale de Acces Deschis se înregistrează în ROARMAP în formă de mandate instituționale care autorizează accesul deschis la rezultatele cercetărilor științifice, realizate din fonduri publice. Trebuie remarcat că politicile instituționale de Acces Deschis se bazează pe modelul politicii de autoarhivare, elaborată de profesorul Stevan Harnad de la Universitatea Southampton [28].

În ultimii ani instituțiile decizionale ale țărilor aflate în perioada de tranziție, de asemenea, se implică activ în constituirea modelelor Accesului Deschis și elaborarea politicilor de Acces Deschis. Astfel, în baza Raportului cu privire la Strategia Dezvoltării Activității Editoriale în domeniul Cercetării în Africa de Sud (2006), Academia de Științe din Africa de Sud a aprobat business-modelul accesului deschis pentru revistele academice.

Universitatea Tehnică (Middle East Technical University, Turcia) obligă cercetătorii universitari să depună atât copiile tuturor articolelor editate și a celor care se află la recenzare, cât și tezele de master și de doctor în repositoryul universitar. În același timp, universitatea își asumă responsabilitatea de a promova și de a susține autorii în publicarea articolelor acestora în revistele cu acces deschis.

Primul mandat instituțional de acces deschi în țările membre ale eIFL (46 țări) a fost introdus de către Institutul de Economie și Matematică a Academiei de Științe din Rusia. O inițiativă similară a fost implementată de Centrul Științific Coordonator din Vologda a Institutul de Economie și Matematică a Academiei de Științe din Rusia și Institutul da Matematică Aplicată „Keldysh” a Academiei de Științe din Rusia. În Ucraina primul

mandat instituțional de acces deschis a fost adoptat de către Universitatea de Stat Tehnică „Ivan Pul’uj”.

Politicile emise de diferitele instituții de cercetare ca parte a procesului de acordare a finanțării sunt oferite spre consultare de registrul specializat menținut de Universitatea Nottingham din Marea Britanie – SHERPA JULIET [29]. Aceste politici sunt structurizate în trei grupe:

1. Arhivarea cu acces deschis (Open Access Archiving) – cere accesul liber și gratuit la articolul publicat al autorului sau versiunea recenzată a articolului (post-print), cu toate că embargoul temporar al editurilor minimizează operativitatea accesului la aceste articole.
2. Publicarea cu acces deschis (Open Access Publishing) – în scopul operativizării procesului de diseminare a rezultatelor cercetărilor științifice solicită publicarea în revistele cu acces deschis sau în revistele hibride.
3. Politica de arhivare a datelor (Data Archiving Policy) – solicită arhivarea datelor primare într-o anumită perioadă de timp.

La începutul anului 2010 69 de agenții finanțatoare din SUA, Franța, Germania, Italia, Irlanda, Belgia, Canada, Australia, Spania, Suedia, Austria, Ungaria, Elveția și Norvegia și-au înregistrat politicile în SHERPA JULIET. În ROARMAR sunt înregistrate 42 de politici aprobate și 7 politici planificate.

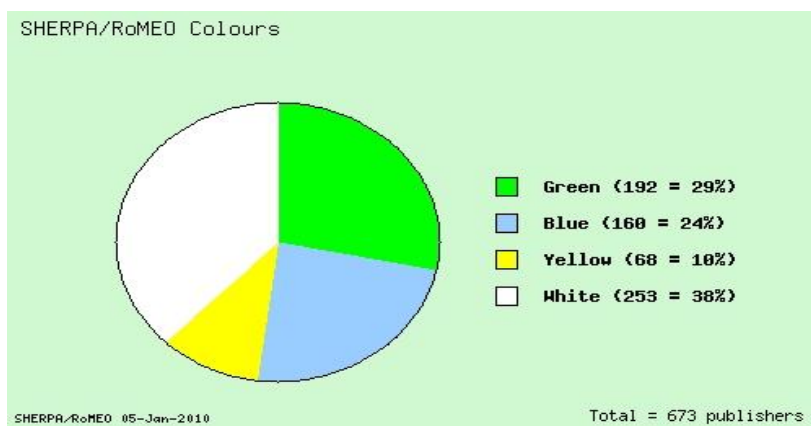
În cadrul cercetării *JISC/Key Perspectives Survey*, realizate în Marea Britanie în 2005, 1296 de cercetători din diferite țări și domenii ale științei au răspuns la întrebarea dacă ar îndeplini obligație angajatorilor și finanțatorilor privind autoarhivarea publicațiilor științifice. Cercetarea a constatat că 15% din autorii publicațiilor științifice autoarhivează publicațiile sale, 95% din cercetători au confirmat că ei ar autoarhiva publicațiile sale în cazul dacă ar fi obligați de finanțatori sau angajatori (81% vor autoarhiva benevol, 13% cu reticențe, iar 5% nu ar fi îndeplini această cerere) [30]. Aceste date au fost confirmate de testele obiective ale organizațiilor care au aprobat politicile de autoarhivare, în care timpul de autoarhivare tinde la 100% [31].

În cadrul proiectului ROMEO (*Rights METadata for Open archiving*) menținut de către SHERPA la Universitatea din Nottingham au fost propuse trei politici privind autoarhivarea articolelor în repozitorii: a) politica palid-verde (*pale-green policy*) – permite autoarhivarea pre-printurilor (versiunea articolului până la recenzare); b) politica verde (*green policy*) – permite autoarhivarea post-printurilor (versiunea articolului după publicare); c) politica sură (*gray policy*) – autoarhivarea este susținută, dar formală.

La începutul anului 2008 aceste politici, în cadrul aceluiași proiect, au fost extinse prin includerea politicilor editorilor pe problemele dreptului de autor. Astfel, s-a realizat o clasificare a editorilor luând în considerare condițiile în care aceștia permit autoarhivarea:

Culorile ROMEO	Politica de autoarhivare	Editori	%
<u>Verde</u>	Verde - se poate autoarhiva articolul și înainte de publicare și după publicare / PDF	192	28,5
<u>albastru</u>	Albastru - se poate arhiva numai versiunea finală a articolului, după aprobarea de tipărire / PDF	160	24
<u>galben</u>	Galben - se poate arhiva numai înainte de tipărire	68	10
<u>alb</u>	Alb - nu este permisă autoarhivarea	253	37,5

În lista ROMEO sunt 673 de editori (5 ianuarie 2010), dintre care 62% formal acceptă anumite forme de autoarhivare [32].

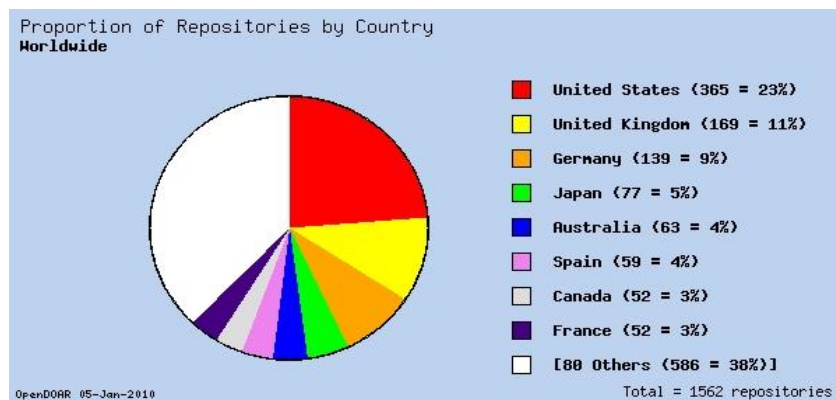
Pentru a asigura Accesul Deschis la literatura științifică în măsură egală sunt susținute două strategii complementare: *autoarhivarea (self-archiving)* și *revistele pe bază de acces deschis (open access journals)*.

Prima strategie, numită Calea Verde (*Green Road*), este autoarhivarea. Ea

prevede plasarea publicațiilor electronice (atât a lucrărilor editate, cât și a nonpublicațiilor) în arhivele electronice deschise, susținute de instituțiile de cercetare, învățământ și cultură. Aceste arhive sunt numite arhive ale publicațiilor electronice sau depozitarii (repozitorii) instituționale. Inițiativa Arhivelor Deschise (*OAI – Open Archives Initiative*) [33] dezvoltă și promovează standardele care sunt axate pe facilitarea diseminării informației. Una din cele mai cunoscute și voluminoase arhive (peste 580.043 articole) este arhiva de preprinturi în domeniul fizicii, matematicii, tehnicii și altor domenii înrudite [34]. Aceste arhive oferă comunității un acces nelimitat și gratuit atât la materialele nonpublicate (preprinturi), cât și la materialele recenzate și postprinturi, în același rând pot fi consultate disertațiile, dările de seamă și altă literatură gri. Arhivele pot aparține organizațiilor (universităților, instituțiilor de cercetare, laboratoare) sau pot fi organizate după principiul tematic (economie, matematică, biblioteconomie și știința informării etc.). Autorii au dreptul să autoarhiveze lucrările sală fără nici o restricție, există doar anumite condiții privind autoarhivarea postprinturilor. 95% din reviste permit autorilor să autoarhiveze articolele după 6 sau 12 luni după publicarea articolului în revistă. Cerința principală pentru astfel de arhive este susținerea protocolului Inițiativei Arhivelor Deschise OAI PMH (*Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting*), datorită căruia este posibilă utilizarea unei interfețe unice pentru regăsirea și repartizarea resurselor plasate în acces deschis [35]. Astfel, arhivele cu acces deschis sunt compatibile cu alte resurse ceea ce permite regăsirea informației inclusiv și în cazurile când cercetătorii nu cunosc despre existența unor astfel de resurse, localizarea și conținutul lor. În prezent există softuri gratuite pentru crearea și menținerea OAI, care sunt pe larg utilizate în plan mondial (Dpace, E-print, Fedora etc.).

Inițiativa Arhivelor Deschise este pe larg susținută în diverse țări. Conform datelor Registrului Arhivelor cu Acces Deschis (*ROAR, Registry of Open Access Repositories*) la începutul anului 2010 în lume au fost înregistrate aproximativ 1560 de arhive cu acces deschis din 87 de țări [36], iar în Directoriul Arhivelor cu Acces Deschis (*DOAR, Directory of Open Access Repositories*) sunt înregistrate 1563 de arhive, dintre care 81% sunt instituționale, 13% - tematice, 4% - agregatori și 2% - guvernamentale [37]. Aceste colecții electronice facilitează prelucrarea conținutului digital pentru crearea materialelor didactice online, cărților electronice etc. Lideri în organizarea Arhivelor cu Acces Deschis sunt SUA cu 365 de arhive, Marea Britanie – 169, Germania – 139, Japonia – 77. În aceste țări practic toate universitățile au Arhive cu Acces Deschis.

Conform datelor ROAR și DOAR în Federația Rusă sunt înregistrate 29 de repozitorii, Africa de Sud – 17, Ucraina – 10, România – 3, Bulgaria, Kyrgyzstat, Estonia, Lituania – câte 2, în Republica Moldova – 1 (Tezele depuse la Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare) [38].

A două strategii, revistele electronice științifice cu acces deschis (*open access publishing*) – Calea de Aur (*Golden Road*) dezvoltă modele alternative de publicare a lucrărilor științifice, a revistelor științifice, materialelor conferințelor. Revistele electronice, de asemenea, efectuează expertiza textelor, dar publică în acces deschis doar materialele aprobate. Cheltuielile pentru revistele electronice sunt constituite din costul recenzării, pregătirea manuscrisului pentru plasarea pe server. Pentru finanțarea acestor modele sunt atrase investițiile organizațiilor, instituțiilor de cercetare și a universităților. În unele cazuri (ce se întâmplă mai rar), redacțiile revistelor stabilesc pentru autori sau sponsori (finanțatori) o taxă pentru prelucrarea publicațiilor aprobate pentru plasarea în formatul electronic. Valoarea taxei este variabilă și mobilă. Evident, când redacția primește subsidii, publicarea articolului în revistă este gratuită. În cadrul Primei conferințe pe problemele comunicării științifice (*Nordic Conference on Scholarly Communication*), care s-a desfășurat la Lund – Copenhaga în octombrie 2002, a fost anunțat că va fi creat Registrul Revistelor cu Acces Deschis (DOAJ), menținut de către Universitatea din Lund (Suedia). Inițiativa a fost susținută de Institutului pentru Societatea Deschisă (*Open Society Institute*) [39] și al Bibliotecii Publice Științifice (*PloS – Public Library of Science*) [40]. La data de 5 ianuarie 2010 în DOAJ au fost înregistrate 4539 de reviste, dintre care 1760 reflectă informația full text [41]. Prin intermediul DOAJ este posibil accesul la revistele științifice din toate domenii și ramurile științei (96 sunt în domeniul biblioteconomiei și științei informării, 69 din comunicare și mas-

media). În DOAJ sunt înregistrate reviste din 105 țări și publicate în 50 de limbi. Cel mai mare număr de reviste aparține SUA – 986. Brazilia – 406, Marea Britanie – 376 și doar o revistă din Moldova – [Computer Science Journal of Moldova](#), a Academiei de Științe din Moldova, care a fost înregistrată în 2009 [42].

Analiza politicilor instituționale de Acces Deschis ne sugerează că este necesar de a elabora o politică instituțională AD pentru bibliotecile academice și științifice, dat fiind faptul că bibliotecile sunt o verigă importantă în procesul de comunicare științifică. Putem prezenta următorul sistem al politicilor instituționale.

În scopul elaborării unei politici de succes privind accesul deschis SPARC recomandă următoarele [43]:

1. Identificarea susținătorilor interni ai inițiativelor Accesului Deschis.
2. Studiarea cadrului normativ al instituției pentru a iniția corect procedura de schimbare a politicii privind accesul la informația științifică.
3. Conlucrarea cu administrația Facultăților, precum și cu consilier pentru a stabili cerințele legale care trebuie îndeplinite de către politică.
4. Conlucrarea cu un comitet existent de la facultate sau creați un comitet ad-hoc pentru a studia politica de comunicare științifică din instituție.
5. Comunicarea planului de acțiuni profesorilor și colaboratorilor facultății, cât și părților interesate și realizarea anchetării pentru a obține feedback-ul și pentru a constata dacă colectivul facultății sprijină această inițiativă.
6. Identificarea evenimentelor pentru promovarea, instruirea și sporirea gradului de conștientizare a politicilor de acces deschis, cum ar fi seminare, panouri de discuții, prezentări, și workshop-uri.
7. Elaborarea unui set de recomandări de politică, inclusiv privind aplicarea licenței Universitare, cerințelor față de repozitorii.
8. Identificarea resurselor critice și sprijinul care vor fi necesare pentru punerea în aplicare a politicii, inclusiv responsabilitatea pentru menținerea unei arhive instituționale.
9. Planificarea pentru succes: lucru în cadrul bibliotecii instituției ca să se asigure că arhiva este menținută la nivel bun și că este

permisă descărcarea articolelor depuse, că arhiva are suficientă capacitate, sau că este planificată crearea unei arhive noi.

10. Identificarea facultății care deja a postat publicațiile profesorilor pe Internet.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Swan, A. The culture of Open Access: researchers' views and responses // [Open Access: Key Strategic, Technical and Economic Aspects](#) / Ed. N., Jacobs. – Oxford: Chandos Publishing, 2006. – Disponibil: http://www.eprints.org/community/blog/index.php/?_____archives/93-Open-Access-Key-Strategic-Technical-and-Economic-Aspects.html. - Accesat: 05.01.2010.
2. Swan, A. Open access self-archiving: An author study / A.Swan, S. Brown. – Cornwall, 2005. – Disponibil: http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/Open%20Access%20Self%20Archiving-an%20author%20study.pdf. - Accesat: 05.01.2010.
3. Economic Implications of Alternative Scholarly Publishing Models: Exploring the costs and benefits: A report to the Joint Information Systems Committee / John Houghton, Bruce Rasmussen and Peter Sheehan, Victoria University and Charles Oppenheim, Anne Morris, Claire Creaser, Helen Greenwood, Mark Summers, Adrian Gourlay; Loughborough University. – 2009. – Disponibil: <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/publications/rpteconomicapublishing.pdf>. - Accesat: 05.01.2010.
4. Suber, Peter. Open Access Overview. – Disponibil: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>. - Accesat: 05.01.2010.
5. Budapest Open Access Initiative. – Disponibil: <http://www.soros.org/openaccess>. - Accesat: 05.01.2010.
6. Bethesda Statement on Open Access Publishing. – Disponibil: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>. - Accesat: 05.01.2010.
7. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. – Disponibil: <http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>. - Accesat: 05.01.2010.
8. Science, Technology and Innovation for the 21st Century. Meeting of the OECD Committee for Scientific and Technological Policy at Ministerial Level, 29-30 January 2004: Final Communique. – Disponibil: http://www.oecd.org/document/0,2340,en_2649_34487_25998799_1_1_1_1,00.html. - Accesat: 05.01.2010.
9. OECD Recommendation of the Council for enhanced access and more effective use of public sector information. – Disponibil: <http://www.oecd.org/dataoecd/0/27/40826024.pdf>. - Accesat: 05.01.2010.

10. Study on the economic and technical evolution of the scientific publications market in Europe: Final Report - January 2006 / Bernard Balg, Laure Bessoles, Sabrina Bringuier, Elodie Camberlain, Ghislaine Chartron, Olivier Ertzscheid, Matias Labé, François Magnan, Marylène Poelaert and Jean-Michel Salaün. – Disponibil: http://europa.eu.int/comm/research/science-society/pdf/scientific-publication-study_en.pdf. - Accesat: 05.01.2010.
11. ERC Scientific Council Guidelines for Open Access. – Disponibil: http://erc.europa.eu/pdf/ScC_Guidelines_Open_Access_revised_Dec07_FINAL.pdf. - Accesat: 05.01.2010.
12. The European Research Area: New Perspectives - Green Paper 04.04.2007. – Disponibil: http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era-greenpaper_en.pdf. - Accesat: 05.01.2010.
13. Open Access Pilot in FP 7 / European Commission. – Disponibil: ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/docs/open-access-pilot_en.pdf. - Accesat: 05.01.2010.
14. eIFL-OA. – Disponibil: <http://www.eifl.net/cps/sections/services/eifl-oa>. - Accesat: 05.01.2010.
15. Țurcan, Nelly. Resursele electronice pentru știință și cercetare în Republica Moldova // Magazin bibliologic. – 2008. – Nr. 1-2. – P.17-30.
16. Salvador Declaration on Open Access. – Disponibil: <http://www.icml9.org/public/documents/pdf/en/Dcl-Salvador-OpenAccess-en.pdf>. - Accesat: 05.01.2010.
17. Brisbane Declaration. – Disponibil: <http://www.oaklaw.qut.edu.au/files/BrisbaneDeclaration.pdf>. - Accesat: 05.01.2010.
18. Sale, Arthur. Brisbane Declaration on Open Access. – Disponibil: <http://openaccess.eprints.org/index.php?/archives/472-guid.html>. - Accesat: 05.01.2010.
19. Belgorod Declaration on open access to scientific knowledge and cultural heritage. – Disponibil: http://plip.eifl.net/eifl-oa/oa-news/2009_07_03_implementation-of-the. - Accesat: 05.01.2010.
20. Kuchma, Iryna. Open access to research information included into Olvia declaration of the Universities in Ukraine, *eIFL*, September 8, 2009. – Disponibil: http://www.eifl.net/cps/sections/services/eifl-oa/oa-news/2009_09_08_open-access-to-research. - Accesat: 05.01.2010.
21. Declarației Asociației Bibliotecarilor din Republica Moldova privind Accesul Deschis la informație. – Disponibil: http://www.abrm.md/files/comunicat_ifla.pdf. - Accesat: 05.01.2010.
22. National Open Access Policy for Developing Countries. – Disponibil: <http://users.ecs.soton.ac.uk/harnad/Temp/bangalore.doc>. - Accesat: 05.01.2010.

23. Canada, Dayna. Open Access and Developing Countries. – Disponibil: <http://infosherpas.com/ojs/index.php/openandlibraries/article/view/50/84>. - Accesat: 05.01.2010.
24. Ярошенко, Т. А. Open Access to Knowledge: Philosophy, Policy and Practice. Ukrainian Projects // “Libraries and Information Resources in the Modern World of Science, Culture, Education, and Business” Sixteenth International Conference “Crimea 2009” Sudak, Alushta, Feodosia, Koktebel, Novy Svet, Simferopol Autonomous Republic of Crimea, Ukraine June 6-14, 2009. – Disponibil: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2009/disk/131.pdf>. - Accesat: 05.01.2010.
25. A new Lithuanian law on science requires online access for publicly-funded research. – Disponibil: http://plip.eifl.net/eifl-oa/oa-news/2009_07_03_a-new-lithuanian-law-on. - Accesat: 05.01.2010.
26. Kuchma, Iryna. Open Access Policies in Developing and Transition Countries: 75 The IFLA General Conference and Council “Libraries create futures: Building on cultural heritage” 23-27 August 2009, Milan, Italy. – Disponibil: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/142-kuchma-en.pdf>. - Accesat: 05.01.2010.
27. The Harvard Open-Access Policies. – Disponibil: <http://osc.hul.harvard.edu/OpenAccess/overview.php>. - Accesat: 05.01.2010.
28. Московкин, В.М. Институциональные политики открытого доступа к результатам научных исследований // НТИ. Сер. 1. – 2008. – № 12. – С. 7-12.
29. SHERPA JULIET. – Disponibil: <http://www.sherpa.ac.uk/juliet/>. - Accesat: 05.01.2010.
30. Swan, A. Open access self-archiving: An author study. JISC Technical Report / Swan, A. and Brown, S; Key Perspectives, Inc. – 2005. – Disponibil: <http://eprints.ecs.soton.ac.uk/10999/>. - Accesat: 05.01.2010.
31. Харнад, Стивен. Максимизация научного эффекта через институциональные и национальные обязательства самоархивирования для открытого доступа // „Интернет и современное общество” (IMS–2006): IX Всероссийская объединенная конференция. – Disponibil: <http://infosoc.ru/2006/thes/harnad.pdf>. - Accesat: 05.01.2010.
32. SHERPA RoMEO. Publisher copyright policies & self-archiving. – Disponibil: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/statistics.php>. - Accesat: 05.01.2010.
33. Open Archives Initiative. – Disponibil: <http://www.openarchives.org/>. - Accesat: 05.01.2010.
34. arxiv.org. Cornell University Library. – Disponibil: <http://www.arxiv.org/>. - Accesat: 05.01.2010.

35. The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting. – Disponibil: <http://www.openarchives.org/OAI/openarchivesprotocol.html>. - Accesat: 05.01.2010.
36. Registry of Open Access Repositories. – Disponibil: <http://roar.eprints.org/>. - Accesat: 05.01.2010.
37. The Directory of Open Access Repositories. – Disponibil: <http://www.opendoar.org/>. - Accesat: 05.01.2010.
38. <http://www.opendoar.org/find.php?cID=141&title=Moldova>. - Accesat: 05.01.2010.
39. Budapest Open Access Initiative. – Disponibil: <http://www.soros.org/openaccess>. - Accesat: 05.01.2010.
40. Public Library of Science. – Disponibil: <http://www.plos.org>. - Accesat: 05.01.2010.
41. Directory of Open Access Journals. – Disponibil: <http://www.doaj.org/>. - Accesat: 05.01.2010.
42. DOAJ by country. – Disponibil: <http://www.doaj.org/doaj?func=byCountry>. - Accesat: 05.01.2010.
43. Open doors and open minds: What faculty authors can do to ensure open access to their work through their institution / SPARC. – 2008. – Disponibil: http://www.arl.org/sparc/bm~doc/opendoors_v1.pdf. - Accesat: 05.01.2010.